

Overgave

Colofon

ISBN: 978 94 6365 254 4

1e druk 2020

© 2020, Carla van Ommen

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Telefoon: 058 - 289 48 57

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Overgave

Al Andalus,
licht en schaduw in een spatje tijd

Aan wie Mohammed vereerde: vertel dat Mohammed dood is.
Aan wie God vereerde: vertel dat God leeft en niet zal sterven.”

Abu Bakr

metgezel van de profeet Mohammed en eerste kalief

Carla van Ommen

Inhoud

Proloog	9
Deel I De eerste tekenen van verval	11
Geboorte	13
Paardenrace	15
Sabbath met de rabbi	20
Broeders	27
Het banket	30
Illuminaties	46
Ontmoeting met de kroonprins	50
Ali as Sami	56
Marquis	61
Zana	70
Plannen	73
Ontmoeting bij de fontein	82
Terugblik	89
Onderweg	93
Branca	103
Ibn Hamza	109
De bruiloft	120
Moord op een koppelaar	138
Aryeh	145
Telepathie	148
Haya's vlucht	152
Trauma	155
Confrontatie	160
Casa Marguerita	167
Alhambra	188

Schermduel	199
Schaamte	202
Het boze oog	207
Een roos voor Adah	212
Elvira's mannen	215
Het klooster	218
Brand	230
De weduwe	237
Verloren zonen	240
Gibraltar	245
Aryeh en Hamza	252
Keuzes	257
De dood en de liefde	272
De Tocht der Dorst	282
Reis naar het verleden	288
Twee huwelijken	297
Waarheid en illusie	303
De grote overstroming	307
Een zaadje gezaaid	315
Noodlot	326
Spanning en erotiek	333
Hamza en de zigeuners	341
Bezoek aan een prins	346
De prins en zijn tuin	358
Huwelijksaanzoek	364
Desidério	370
Vader en zoon	377
Confrontatie	382
Nacht in het Generalife	404
Moord en doodslag	418

Deel II Het begin van het einde	431
Alhama	433
Visioen	440
Afscheid	444
Emmanuel de Garcia en Abu Mohammed	455
Fitna	462
Verwoesting van de Vega	469
Inkeer en terugkeer	475
Lila	482
Hoogmoed komt voor de val	487
Verlies	491
De slag bij Lucena	494
Terugkeer en vertrek	504
Villa Bari	515
Boabdil versus Muley Hacen	521
Hamza's dilemma	533
Nasrs vlucht	539
De dood van een trouwhartige	546
Hereniging	555
Verantwoording	571
Bronnen	572
Kort historisch overzicht Al Andalus	573
Lijst met personages	579

Proloog

In het zachte kaarslicht van de kleine kapel klonk het lied van een merel. De ridder, geknield voor de beeltenis van de moeder van de gekruisigde, hield op met bidden en luisterde. Even welde er iets van vreugde op, een drang om naar buiten te gaan en op de stenen bank achter de kerk te gaan zitten luisteren. De rozenkrans gleed uit zijn vingers en hij haastte zich haar op te rapen.

‘Vergeef me, moeder Maria,’ sprak hij schor en ging door met bidden. Hij besloot met de woorden: ‘Schenk ons uw zegen in de strijd, zodat wij uw vijanden, de heidense Moren, voor eens en altijd mogen verdelgen.’

Buiten stopte de merel haar gezang. De zon was ondergegaan.

Terwijl hij handen en gezicht waste voor het gebed, hoorde hij plotseling de zoete tonen van de zingende muezzin als voor de eerste keer. Hij hief zijn hoofd op, luisterde en raakte hevig ontroerd, terwijl het warme gouden licht van de laatste zonnestralen de koperen koepel van de moskee in vuur en vlam zette. Het liefst was hij nu naar de westmuur van het Alhambra gelopen om de zon te zien ondergaan over de Vega. Zijn aandacht werd echter afgeleid door het groepje edelen dat zich bij hem voegde voor het gezamenlijke gebed.

Terwijl hij gebogen op de grond lag, bad hij: ‘In naam van Allah, de Barmhartige Erbarmer, schenk ons morgen de overwinning opdat uw Naam zegeviere en de ongelovigen bestraft worden voor hun dwaling.’

De muezzin zweeg en de nacht was gevallen. Buiten klonk de zang van een nachtegaal, maar hij hoorde het niet.

De rechter was aan de late kant, juist op Grote Verzoendag, vanwege een zaak tegen twee mannen die van sodomie werden

beschuldigd. De lage zangstem van de cantor zong al het Kol Nidrei, terwijl de zon langzaam wegzakte achter de Alpujarras. Even hield hij zijn pas in om te luisteren en heel onverwacht raakte hij verwonderd en diep ontroerd door de schoonheid van het lied. Daarna keerden zijn gedachten terug naar de zaak tegen de twee manlijke geliefden, die zo zijn afkeer had gewekt, dat hij had geadviseerd zwaar te straffen.

Hij greep naar zijn hart. De plotselinge steek raakte hem tot diep in de kern van zijn wezen en hij hapte naar adem, terwijl hij langzaam wegstierf.

Deel I

De eerste tekenen van verval

Geboorte

1456

Het moment waarop de vroedvrouw met een snelle beweging de navelstreng van zijn tweede zoon doorsneed, kleurde de ochtendhemel rood. Aryeh ben Zalman verbeelde zich dat hij voor het eerst de zon op zag gaan. Nooit was hij een gelukkiger man. Hij was zojuist vader geworden van twee zoons!

Maryam kwam hem het goede nieuws vertellen en hij haastte zich naar het vertrek waar de pasgeborenen werden gewassen en gewikkeld en bewonderde uitbundig hun schoonheid. Beide jongetjes waren zo goed als identiek, alleen had de oudste een vreemde rode vlek op zijn buik, die de vorm had van een leeuwenkop met manen. Daarom noemde Aryeh zijn oudste zoon Haya, wat *leven*, *vitaliteit* maar ook *dier* betekent en zijn jongste zoon Hissam, wat *wonderen* betekent, omdat het een wonder was dat God hem zowaar nog een tweede zoon had gegund. Toen hij later zijn vrouw bezocht en haar vertelde welke namen hij had uitgekozen, fronste zij haar wenkbrauwen:

‘Maar Aryeh, je hebt de naam van je vader niet vernoemd. Zal dat geen ongeluk brengen?’

‘Het verleden is gestorven, vrouw,’ antwoordde Aryeh. Hij omhelsde haar zacht en kustte haar voorhoofd. Hij rook de bekende geur van haar bruine haar en een zweem van lavendel. ‘Dank je. Je hebt een gelukkig man van me gemaakt.’

Hij trok zich terug in gebed en sprak zijn dankbaarheid uit naar de Eeuwige.

Op het heetst van diezelfde dag werd Aryeh getuige van nog een geboorte. De moeder meende dat het kind nog wel even op zich liet wachten en was tijdens de siësta de heuvel opgeklommen om een bestelling te bezorgen. De mand met zorgvuldig verpakt amandel- en notengebak woog zwaar aan de arm van de hoogzwangere bakkersvrouw en halverwege de klim bespeurde zij de

eerste tekenen dat er zich iets roerde van binnen. Terwijl ze de Puerta de la Justitia passeerde, braken haar vliezen. Ze strompelde nog een paar minuten verder, overrompeld door de ongekend heftige pijn waarmee het ongeborn kind zich zo plotseling aandiende, en verloor het bewustzijn.

Terwijl Aryeh zich langs de huizen van de Medina haastte om het goede nieuws aan zijn vrienden en bekenden te vertellen, zag hij hoe op het plein voor het Alcazaba¹ een onbekende vrouw in elkaar zakte. Omstanders vertelden hem dat het de vrouw van een banketbakker was uit het Albaicin² en dat zij op het punt stond om te bevallen. Hij haastte zich terug naar huis waar de vroedvrouw naast zijn kersverse zonen in slaap was gevallen en wekte haar. Nadat de moeder in de schaduw van de imposante Torre de Vela was gelegd en terwijl haar lichaam worstelde met de stuwende kracht van de laatste persweeën, arriveerde de vroedvrouw, net op tijd om het kind op te vangen. De moeder overleed ter plekke en Aryeh liet het kind naar zijn huis brengen. Daarna verliet hij opnieuw het huis om de vader op de hoogte te brengen van het einde van een leven en een nieuw begin.

Net voor zonsondergang werd er nog een kind geboren, een koninklijk kind, binnen de muren van het Leeuwenpaleis in de harem van sultan Abu Nasr Saïd, de vader van de jongen. Nasr werd geboren uit de moederschoot van Leila, een van oorsprong Soedanese slavin en concubine van sultan Saïd, met wie hij sinds kort was gehuwd. Door het huwelijk werd Nasr een afstammeling van de koninklijke bloedlijn van het huis der Nasiriden, prins en jongste halfbroer van de veel oudere Abu 'I Hasan Ali, de latere sultan Muley Hacen.

---

1 Alcazaba: deel van het Alhambra waar de koninklijke garde van de sultan haar onderkomen had

2 Albaicin: woonwijk op tegenoverliggende heuvel

Paardenrace

1474

Haya slenterde over het plein van de Medina naar de stallen. Hij was in gedachten en had geen oog voor de veelkleurige drukte op het plein. Zijn vader, die een partij schaak speelde in de schaduw van de galerij voor de winkel van Isaac de goudsmid, keek hem na. Zijn zoon liep een beetje gebogen, blik naar beneden gericht, handen op de rug. Wat was hij mooi en krachtig, dacht Aryeh, maar waar dacht hij aan terwijl hij zo strak naar de grond staarde?

Zijn tegenspeler slaakte een zucht van inspanning. De partij duurde nu al meer dan een uur en Aryeh moest steeds lang wachten op een tegenzet. Zijn gedachten keerden terug naar zijn zoon. Over een maand hadden Haya en zijn broer hun naamdag. Hij had een prachtig cadeau voor hen beiden besteld en hoopte dat zijn geschenken in goede aarde zouden vallen. Voor Haya had hij een nieuw zadel besteld. De jongen was dol op zijn paard, een witte schimmel uit de stallen van de sultan, en hij bereed de merrie nu al een paar jaar op een oud, versleten zadel. Hij had de leerwerker al opdracht gegeven en hoopte dat het zadel op tijd klaar was. Voor Hissam had hij een boek gekocht met mooie illustraties. Het was een boek over sterrenkunde, ter verduidelijking voorzien van prachtige tekeningen van de aarde en de hemellichamen. Isaac schraapte zijn keel, ten teken dat hij zijn zet had gedaan. Aryeh draaide zich weer naar het bord en was zijn zoons vergeten.

Haya groette de wacht en passeerde de ronde booggang die naar de binnenplaats van de stallen voerde. De stalmeester stond op het plein en hield het mooiste en vurigste paard uit de stallen stevig bij de teugels. Een Arabische volbloedhengst, gitzwart, eigendom van Nasr, de jongste halfbroer van de sultan. Nasr kwam juist van de andere kant aanlopen. Onberispelijk gekleed in een

smetteloos witte *shaya*³ met een brede, groen satijnen sjerp om zijn borst en bijpassende hoofdband om zijn hoofddoek bijeen te houden, zijn kromdolk nonchalant achter zijn riem gestoken, het hoofd opgeheven. Toen hij Haya zag, versnelde zijn pas. Achter hem volgde zijn lijfwacht, een Syrische slaaf en vroegere christen, die ook na zijn bekering halsstarrig door zijn meester El Masiif, de christen, werd genoemd. Hij was de persoonlijke lijfwacht van Nasr en zolang Haya zich kon herinneren, bevond hij zich meestal dicht in de nabijheid van zijn jonge meester om hem te allen tijde van dienst te kunnen zijn en hem te beschermen. Zijn blote gespierde armen oogden krachtig als het lijf van een reuzenslang en zijn dikke nekspieren waren als boomwortels die het hoofd op zijn plaats hielden. Zijn weerbarstige kroeshaar werd bijeengehouden door een haarband en hing tot op zijn schouder. In zijn gordel staken een dolk en een kromzwaard. Nasr draaide zich om en sprak hem toe, waarop de lijfwacht zich omkeerde en terug liep.

Hoewel Haya zich altijd in het nadeel voelde wanneer zijn rivaal zo rijkelijk uitgedost in de Medina verscheen, liet hij dat niet merken. Hij rechte zijn schouders en keek onverschillig langs hem heen, totdat hij er niet langer onderuit kon een buiging te maken en hem met zijn officiële titel te begroeten. Tijdens sportevenementen en intellectuele uitdagingen was Nasr aan iedereen gelijk, dat vereiste zijn opvoeding, maar daarbuiten was het overduidelijk dat Haya slechts de zoon van de bouwmeester was en dat er geen adellijk bloed door zijn aderen stroomde, maar joods bloed. Zijn tuniek was eenvoudig, hij was blootshoofds en hij droeg bovendien geen wapen. Wapens waren verboden voor *dhimmi*s⁴.

---

3 Shaya: tuniek of mantel

4 Dhimmijs: joden en christenen die weliswaar werden getolereerd maar extra belasting moesten betalen voor hun bescherming, omdat ze niet in krijgsmacht mochten en geen wapens mochten dragen. Zij moesten bovendien aan bepaalde kledingvoorschriften voldoen. Zo mochten ze bijvoorbeeld geen groen dragen, de kleur van de islam.

‘As salaam aleikum, oh prins. Ga je vandaag een rit maken?’

‘Jazeker, Haya. Wat dacht je ervan mij te vergezellen? Ik neem aan dat je ook van plan was je paard te zadelen?’

Haya had weinig zin om met hem uit rijden te gaan maar kon moeilijk weigeren. Zijn vader en moeder hadden hem gewaarschuwd zich in te houden, nadat hij een paar jaar geleden de prins met z'n vuisten had bewerkt omdat die zijn broer Hissam een mietje had genoemd.

‘Het kan me mijn positie aan het hof kosten, Haya,’ had zijn vader gezegd. ‘Als je je zo nodig moet meten met Nasr, doe dat dan op eerbiedwaardige wijze, tijdens het rijden.’

En dat had Haya gedaan en hij had telkens gewonnen en dat gevoel gaf hem een enorme bevrediging, want hoe hoog Nasr ook boven hem op de sociale ladder stond, op dit terrein was hij zijn meerdere en dat wist Nasr ook.

Met onbewogen blik stemde hij toe en liep naar de box waar zijn schimmel Mikish stond te wachten, ongeduldig snuivend toen ze hem opmerkte, want de merrie had al een poosje geen beweging gehad. De schimmel was het mooiste cadeau dat hij ooit had gekregen. Een geschenk van sultan Muley Hacén aan zijn vader, nadat deze uitzonderlijk tevreden was over het ontwerp van een buitenhuis op de *Vega*⁵. Aangezien hij zelf niet kon rijden, had hij de merrie aan Haya geschonken. Zijn broer Hissam hield niet van paardrijden.

De beide jongelingen reden de *Medina*⁶ door, de Torre del Agua⁷ uit en de beschaduwde laan over, passeerden de brug over de rivier en vervolgden hun weg langs de huizen van landarbeiders en bouwvakkers, tussen de olijfboomgaarden, wijngaarden en korenvelden door van de Vega tot aan de voet van de Alpujarrasbergen. Daar reden zij een smal pad omhoog, tot ze bij

---

5 Vega: enorm grote vruchtbare vlakte met akkerland en boomgaarden ten zuidwesten van Granada

6 Medina: stad. In dit geval de stad binnen de muren van het Alhambra waar de notabelen en handwerkers woonden

7 Torre del Agua: waterpoort

een hoogvlakte kwamen. Daar zou de wedren plaatshebben. De prins kon niet anders. Hij moest hem steeds uitdagen in de hoop ooit te winnen. Wanneer het een ander was geweest, zou Haya zich wellicht laten overtroeven maar niet door Nasr. De Moor met zijn olijfkleurige glanzende huid, zijn rechte neus, spitse fijn getekende wenkbrauwen en zijn mooi gevormde maar gemelijke mond gooide trots zijn hoofd in de nek en gaf zijn paard de sporen. Haya volgde, en beide ruiters stoven over het veld naar de afgesproken plek: de ruïne van Golesh, het buitenverblijf van een vroegere joodse bankier die tijdens de opstand tegen de joden van 1066 om het leven was gekomen. Het huis was nooit herbouwd en werd door joden nog steeds beschouwd als een schandvlek op het over het algemeen tolerante regime van de moslimheersers ten tijde van het grote Al Andalus.

Beiden kwamen vrijwel tegelijkertijd aan, met nauwelijks een meter voorsprong van Haya. Zijn rivaal was dichterbij de overwinning dan ooit. Nasr stapte af en bond zijn paard aan een eenzame cipres, die als eikpunt diende in de omgeving. Haya deed hetzelfde en beide jongemannen hesen zich omhoog om op de muur te kunnen zitten. Haya haalde zijn veldfles tevoorschijn en bood Nasr een slok water aan. Nasr accepteerde en even leek het erop dat er iets als kameraadschap zou kunnen ontstaan.

‘Binnenkort is het onze naamdag. Welke vrouw heb je uitgekozen?’

Haya haalde zijn wenkbrauwen op.

‘Vrouw? Hoezo vrouw?’

Nasr lachte schamper om zoveel naïviteit.

‘Doen ze dat dan niet bij jullie? Wij mogen een vrouw kiezen om de nacht mee door te brengen. Vanaf ons achttiende jaar.’

Hij keek Haya triomfantelijk aan. Nu had hij iets wat de jood nog niet kende.

‘Of heb je nog nooit een vrouw bemind?’ vroeg hij neerbui-gend.

Haya drukte zijn kiezen op elkaar. Nasr wist hoe hij hem moest

raken. Het was binnen het joodse milieu niet acceptabel om zomaar met een vrouw te slapen. Dat deed je enkel met je verloofde, en dan nog stiekem. Elke andere vrouw die zomaar met een man sliiep, werd als hoer beschouwd. Eigenlijk gold dat ook voor moslims, maar in de praktijk werd het verbod op seks voor het huwelijk zelden nageleefd. De peperdure hoeren van het paleis werden met veel egards behandeld. ‘Behalve wanneer ze hun diensten niet meer kunnen verlenen,’ had hij zijn moeder horen zeggen. Dan werden ze zonder pardon heengezonden met een paar dinars en moesten ze het verder zelf maar rooien; als ze geluk hadden, werden ze in de hofhouding aan het werk gezet.

‘Wou je een nacht met die van mij doorbrengen?’

‘Die van jou? Bezit je haar dan?’

Nasr antwoordde niet maar keek koppig recht voor zich uit.

‘Een jood die met jouw concubine slaapt, dat kun je toch niet menen?’

‘Zeker wel. Naderhand zal ze natuurlijk weg moeten, maar dan weet je hoe het is. Beschouw haar als een gift voor je naamdag!’

Haya schudde zijn hoofd. ‘Nee, dank je. Ik vind zelf wel een vrouw.’

‘Nu voel ik me diep beledigd, afgewezen zelfs. Eigenlijk kun je mij niet weigeren, Haya.’

Haya liet zich van de muur zakken en steeg weer op zijn zadel.

‘Ga in goede gezondheid,’ zei hij zo neutraal mogelijk terwijl hij zijn paard de sporen gaf. Op zijn gemak reed hij terug naar de stad, zonder een blik achterom te werpen. Door geen antwoord te geven had hij hem met opzet beledigd, maar dat kon hem niet schelen.

Nasr keek hem na. Natuurlijk kon hij hem niet dwingen. Hasan zou woedend zijn als hij er achterkwam. Hij had hem steeds voorgehouden respectvol met de andere jongeren binnen de Medina om te gaan. Bovendien had Hasan groot respect voor Haya’s vader.

Sabbath met de rabbi

Een dag voor zijn naamdag ontving Haya een op perkament geschreven uitnodiging met het zegel van de sultan. Het was vrijdagmiddag en zijn moeder was de hele dag bezig geweest het huis schoon te maken en voor te bereiden voor de sabbath samen met Maryam, de keukenhulp. Het hele huis rook naar gebraden gevogelte en gebakken brood. Zijn vader en Hissam waren in de synagoge en zouden na afloop rabbi Jacob en zijn vrouw meenemen voor de maaltijd. Hij had geweigerd mee te gaan. Hij geloofde niet zo in een almachtige God en verveelde zich altijd enorm tijdens de lezingen.

Zijn moeder was bezig de olie bij te vullen van de tafelkandelaars.

‘Haya.’ Ze draaide zich om en reageerde niet op de brief die Haya omhoog hield. ‘Ik dacht dat je met je vader en broer mee was gegaan.’

‘Nee, moeder, ik moest nog een vertaling afmaken.’

Meestal lukte het hem haar daarmee te sussen, geïmponeerd als ze was door de talenkennis van haar beide zoons. Zelf had ze nauwelijks iets geleerd, ze kon niet eens lezen en schrijven. Plotseling voelde hij zich beschaamd. Hij hield van z'n moeder, maar ze probeerde nog steeds zijn leven te bepalen. Hij was nu geen kleine jongen meer.

‘De rabbi en zijn vrouw komen zo voor de sabbath.’

‘Oh,’ antwoordde Haya teleurgesteld.

Hij kon zich niet aan het bezoek onttrekken, maar er was nog even tijd. Hij trok zich terug op de slaapkamer die hij nog steeds deelde met zijn broer, al was er ruimte genoeg in het huis. Hij opende voorzichtig het zegel van de brief en veranderde toen van gedachten. Hij zou wachten tot na de maaltijd.

Zijn vader ontving het echtpaar beleefd – Haya wist dat hij